

«حلقات»

درس 46

استاد: حجت‌الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای طیبی

مقدمه

در پایان درس گذشته، بحثی پیرامون تبیین موضوع حکم حجیت آغاز شد، که ادامه آن در این درس خواهد آمد. ولی قبل از پرداختن به این موضوع برخی تفاوت های ظهور تصویری و تصدیقی بیان می شود.

یادگیری دقیق این درس، در فهم احتمالاتی که پیرامون موضوع حکم حجیت مطرح می شود موثر بوده و می تواند گام بلندی جهت تبیین دقیق این موضوع باشد.

مطالعه درس نوزده از حلقه ثانیه با عنوان "التطابق بین الدلالات" دانش پژوه را در فراگیری بهتر این درس یاری می نماید.

متن درس

تشخيص موضوع الحجية:

ظهور الكلام فى المعنى الحقيقى قسمان - كما تقدم - تصورى و تصديقى.

و الظهور التصورى كثيراً ما لا ينثلم حتى فى حالة قيام القرينة المتصلة على الخلاف. فإذا قال المولى : (اذهب إلى البحر، و خذ العلم منه) كانت الجملة قرينة على ان المراد بالبحر معنى آخر غير معناه الحقيقى و على الرغم من وجود القرينة فان الظهور التصورى لكلمة البحر فى معناها الحقيقى لا يزول، و إنا يزول الظهور التصديقى فى إرادة المتكلم لذلك المعنى الحقيقى، و من هنا صح القول بأن الظهور التصورى للفظ فى معنى الحقيقى محفوظ حتى مع القرينة المتصلة على الخلاف. و ان الظهور التصديقى له فى ذلك منوط بعدم القرينة المتصلة غير انه محفوظ حتى مع ورود القرينة المنفصلة فان القرينة المنفصلة لا تحول دون تكون أصل الظهور التصديقى للكلام فى إرادة المعنى الحقيقى و انما تسقطه عن الحجية، كما مر بنا فى حلقة سابقة.

و على ضوء التمييز بين الظهور التصورى، و الظهور التصديقى و بعد الفراغ عن حجية الظهور عقلائياً، و عن سقوطها مع ورود القرينة لا بد من البحث عن تحديد موضوع هذه الحجية، و كيفية تطبيقها على موضوعها و بهذا الصدد نواجه عدة احتمالات بدواً:

المحتمل الأول: ان يكون موضوع الحجية هو الظهور التصورى مع عدم العلم بالقرينة على الخلاف متصلة، أو منفصلة.

المحتمل الثانى: ان يكون موضوع الحجية هو الظهور التصديقى مع عدم صدور القرينة المنفصلة.

المحتمل الثالث: ان يكون موضوع الحجية هو الظهور التصديقي الذي لا يعلم بوجود قرينة منفصلة على خلافه. و
الفارق بين هذا و سابقه ان عدم القرينة واقعاً دخیل فی موضوع الحجية على الاحتمال الثاني، و ليس دخيلاً على
الاحتمال الثالث بل يكفي عدم العلم بالقرينة.

موضوع حجیت

بعد از اثبات حجیت ظواهر، با استفاده از سریره عقلا - که مهمترین دلیل در مقام بود - این سؤال مطرح می‌شود که در قضیه «الظهور حُجَّة»، کدام «ظهور» موضوع برای حجیت قرار گرفته است؟ ظهور تصویری (خطور تصویر در ذهن یا تداعی معنا، به مجرد شنیدن لفظ) یا ظهور تصدیقی (معنایی را که متکلم قصد کرده، لفظ را در آن استعمال کند)؟

مثال : در مثال "جِئنی بأَسْرٍ یُمی" اگر موضوع حجیت، ظهور تصویری باشد، هر یک از این الفاظ، تداعی معنایی را می‌کنند که حجت می‌باشند و می‌توانیم بر اساس این تداعی‌ها، مدلول تصدیقی ثانی را بدست آوریم. اما اگر موضوع حجیت، ظهور تصدیقی باشد، در این صورت معنایی که پس از انعقاد کلام برای آن حاصل می‌شود حجت خواهد بود.

تفاوت بین ظهور تصویری و ظهور تصدیقی

قبل از ورود به بحث لازم است به بیان برخی از تفاوت‌های بین ظهور تصویری و ظهور تصدیقی بپردازیم.

استحکام ظهور تصویری با وجود احتمال قرینه

ظهور تصویری، به مراتب از ظهور تصدیقی قوی‌تر است. ذهن انسان به علت شدت علاقه‌ای که بین لفظ و معنای حقیقی خود وجود دارد، به مجرد شنیدن لفظ و به طور ناخودآگاه، معنا را تصور و تداعی می‌کند. این تداعی معنا استحکام زیادی دارد و نمی‌توان به راحتی ذهن را از تصور این معنا بازداشت.

توضیح در ضمن مثال : وقتی مولا می گوید "جَنِّی بِأَسَدٍ یَرْمِی" معنای حقیقی هر یک از این الفاظ در ذهن تداعی می شود؛ چه احتمال قرینه باشد یا نباشد و چه احتمال قرینه منفصله باشد یا نه. در هر حالتی ظهور تصویری کلام منعقد می شود.

Sco1: 5:04

عدم تغییر در ظهور تصویری با قرینه متصله

برای انعقاد ظهور تصویری، احتمال قرینه متصله، مانع نیست و حتی اگر قرینه متصله ای هم در کلام باشد، در بسیاری از موارد، ظهور تصویری کلمات از بین نمی رود و معنای حقیقی کلمات تداعی می یابند؛ هر چند متکلم با قرینه متصله بیان کند که مراد او از این الفاظ معنای حقیقی آنها نیست.

مثال : در جمله "إِذْهَبْ إِلَى الْبَحْرِ وَ خُذْ الْعِلْمَ مِنْهُ"، هر چند متکلم با قرینه متصله (خذ العلم منه) بیان کند که مراد وی از "البحر" معنای حقیقی آن نیست، بلکه معنای مجازی (عالم دریاگون) را قصد کرده، ولی ذهن با شنیدن لفظ "البحر" معنای حقیقی این کلمه، برایش تداعی می شود.

نکته : البته در مواردی که قرینه متصله، از حیث دلالت و اتصال به کلام دارای شدت و قوت است، می تواند ظهور کلام در مرحله تصور را تغییر دهد و مانع از ظهور تصویری کلمات در معنای حقیقی خودشان بشود. همچنین می تواند تداعی معنا را نیز تغییر دهد.

مثال : اگر مولا با دست اشاره به مردی شجاع و تیرانداز کند و بگوید: "جَنِّی بِأَسَدٍ یَرْمِی"، این قرینه متصله (اشاره با دست) قدری دارد که می تواند ذهن را از تصور معنای حقیقی (شیر جنگلی) باز دارد و موجب تصور معنای مرد شجاع در ذهن شود.

تغییر در ظهور تصدیقی با وجود قرینه متصله

قرینه متصله باعث می شود که ظهور تصدیقی کلام، مطابق معنایی که قرینه دال بر آن است، منعقد بشود. قرینه بر خلاف معنای حقیقی کلام موجب می شود که ظهور تصدیقی نیز در معنای مستفاد از قرینه (معنای مجازی) حادث شود.

مثال : اگر مولا بگوید "جَنِّی بِلَسَدِ یَرْمِی"، قرینه متصله (یرمی) مانع از آن می شود که ظهور تصدیقی در معنای حقیقی (شیر جنگلی) منعقد بشود، بلکه به مقتضای قرینه، «أسد» در معنای مجازی (مرد شجاع) استعمال شده و ظهور تصدیقی اول در این معنا منعقد می شود و به تبع آن، ظهور تصدیقی ثانی (غرض جدی متکلم از استعمال این الفاظ) نیز در جعل وجوب آوردن مرد شجاع منعقد می شود، نه جعل وجوب آوردن حیوان مفترس. بنابراین ظهور تصدیقی با وجود قرینه متصله بر مجاز، دگرگون می شود.

Sco2: 15:40

مقاومت ظهور تصدیقی در برابر قرینه منفصله

قرینه منفصله بر مجاز، ظهور تصدیقی کلام را زائل نمی کند، بلکه تنها ظهور را از حجیت ساقط می کند؛ یعنی با آمدن قرینه منفصله، تبعیت از ظهور تصدیقی کلام اول، لازم نیست و نمی توان بر اساس آن حکم شارع را به دست آورد.

مثال عرفی : اگر مولى بگوید "جَنِّی بِلَسَدِ" و سپس سکوت کند، ظهور تصدیقی کلام در لزوم آوردن حیوان مفترس (شیر جنگلی) منعقد می شود. حال اگر مولا با قرینه منفصله‌ای بگوید مرادش از «أسد» معنای مجازی بوده و - مانند این بگوید "مُرَادِی مِّنَ الْأَسَدِ، الْأَسَدُ الَّذِی یَرْمِی" - در این صورت اگر چه با وجود قرینه منفصله، ظهور تصدیقی اولیه کلام (لزوم آوردن حیوان مفترس) زائل نمی شود، ولی نمی توان مراد متکلم را از آن به دست آورد.

Sco3: 25:38

چکیده

1. ظهور تصویری به مراتب از ظهور تصدیقی قوی تر است و با وجود احتمال قرینه متصله بر معنای خلاف ظاهر، معنای حقیقی تداعی می شود و ظهور تصویری پیدا می کند.
2. با وجود قرینه متصله، در بسیاری از موارد، ظهور تصویری کلام از بین نمی رود.
3. در جایی که قرینه متصله از حیث دلالت و اتصال به کلام دارای شدت و قوت است، می تواند مدلول تصویری کلام را تغییر دهد.
4. قرینه متصله باعث می شود که ظهور تصدیقی کلام، مطابق معنایی که قرینه دال بر آن است، منعقد شود.
5. قرینه منفصله بر مجاز، ظهور تصدیقی کلام را زائل نمی کند، ولی حجیت این ظهور با قرینه منفصله زائل می شود.